

מאורות

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללת מורשת יעקב
ומכללת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

קדיש הגדול

מנהג קהילות אשכנז ותימן לומר במעמדים שונים את הנוסח של קדיש הגדול: לאשכנזים אחרי צידוק הדין בבית הקברות ובסיום מסכת, ולתימנים במעמדים נוספים.

יסודו של קדיש זה וההבדל בינו ובין הקדיש הרגיל הוא בתוספת שמוסיפים בחלק הראשון של הקדיש:

בְּעֶלְמָא דִּי הוּא עֲתִיד לְאַתְחִדָּתָא, וְלֹאֲחִיָּא מִתְּנָא, וְלֹאֲסָקָא וְתַהוּן לְחַיֵּי עֲלְמָא, וְלִמְבָּנָא קְרָתָא דִּי יְרוּשָׁלַם, וְלִשְׁכָּלְלָא הִיכְלָה בְּגִיָּה, וְלִמְעַקֵּר פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאָה מִן אֶרְעָא, וְלֹאֲתַבָּא פּוֹלְחָנָא דִּי שְׁמִיָּא לְאַתְרָהּ, וְנִמְלִיד קוֹדֶשָׁא בְּרִיָּה הוּא בְּמַלְכוּתָהּ וְיִקְרָה בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעֶגְלָא וּבְזֶמֶן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן.

(בתרגום חופשי: בעולם שהוא עתיד להתחדש, ולהחיות מתים, ולהעלות אותם לחיי עולם, ולבנות את ירושלים, ולהשלים ההיכל בתוכה, ולעקור עבודה זרה מהארץ, ולהשיב עבודת שמים למקומה, וימליך הקדוש ברוך הוא את מלכותו וכבודו בחייהם וביומיהם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב ואמרו אמן).

מבחינת המיקום בתוך טקסט הקדיש, המילים הללו מופיעות במקביל למילים אחרות המופיעות בנוסחים שונים: "ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה".

קדיש רגיל	תרגום לעברית	תוספת קדיש הגדול
בְּעֶלְמָא דִּי בְּרָא כְרִיָּיתָהּ	בעולם אשר ברא כרצונו	בְּעֶלְמָא דִּי הוּא עֲתִיד לְאַתְחִדָּתָא, וְלֹאֲחִיָּא מִתְּנָא, וְלֹאֲסָקָא וְתַהוּן לְחַיֵּי עֲלְמָא, וְלִמְבָּנָא קְרָתָא דִּי יְרוּשָׁלַם, וְלִשְׁכָּלְלָא הִיכְלָה בְּגִיָּה, וְלִמְעַקֵּר פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאָה מִן אֶרְעָא, וְלֹאֲתַבָּא פּוֹלְחָנָא דִּי שְׁמִיָּא לְאַתְרָהּ, וְנִמְלִיד קוֹדֶשָׁא בְּרִיָּה הוּא בְּמַלְכוּתָהּ וְיִקְרָה
וְנִמְלִיד מַלְכוּתָהּ	וימליך מלכותו	לְחַיֵּי עֲלְמָא, וְלִמְבָּנָא קְרָתָא דִּי יְרוּשָׁלַם, וְלִשְׁכָּלְלָא הִיכְלָה בְּגִיָּה, וְלִמְעַקֵּר פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאָה מִן אֶרְעָא, וְלֹאֲתַבָּא פּוֹלְחָנָא דִּי שְׁמִיָּא לְאַתְרָהּ, וְנִמְלִיד קוֹדֶשָׁא בְּרִיָּה הוּא בְּמַלְכוּתָהּ וְיִקְרָה
וְיִצְמַח פְּרָקְנָה וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ	ויצמח ישועתו ויקרב משיחו	לְאַתְרָהּ, וְנִמְלִיד קוֹדֶשָׁא בְּרִיָּה הוּא בְּמַלְכוּתָהּ וְיִקְרָה
לפי נוסח תימן בלדי מוסיפים: וְיִקְרַב עֲמִיָּה	וישיע עמו	לְאַתְרָהּ, וְנִמְלִיד קוֹדֶשָׁא בְּרִיָּה הוּא בְּמַלְכוּתָהּ וְיִקְרָה

על מה ולמה התוספת הזו, ומה משמעותה?

מקורו ההיסטורי של הקדיש אינו ברור כל צורכו. בגמרא אנו מוצאים התייחסות להגדלת שמו של הקב"ה באמצעות המילים "יהי שמייה רבה מברך" (למשל בשבת קיט: "אמר רבי יהושע בן לוי: כל העונה אמן יהא שמייה רבא מברך בכל כחו – קורעין לו גזר דינו, שנאמר בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'"), אולם הנוסח המלא של הקדיש מופיע רק במקורות מתקופת הגאונים ואילך. משתמע מכך כי הקדיש היה תפילת רבים שמטרתה להגדיל את שמו של ה' ברבים.

כיצד עושים זאת? כיצד יגדל שמו ברבים? כאן נכנס אלמנט נוסף, שנוי מאוד במחלוקת לאורך כל ההיסטוריה היהודית מאז חורבן בית שני: מקומם של הגאולה והמשיח בהגדלת שמו של ה'.

רבים הם המקורות הרואים את הגדלת שמו וקדושתו של ה', באמצעות ביאת המשיח והגאולה השלמה (הכוללת גם את תחיית המתים). אולם כיצד יבוא המשיח? מה משמעות תחיית המתים? כיצד ייבנה בית המקדש? על כך רבו הדעות עוד מימי ר' עקיבא, שתמך במרד בר כוכבא, ועד ימינו, שבהם יש מחלוקות רבות על משמעותה הדתית של השיבה לארץ ובניינה.

בדיקה מדוקדקת שערך משה חלמיש בספרו "הקבלה – בתפילה, הלכה ומנהג", (בר אילן, 2002) מגלה שאי אפשר לשייך את התוספת הזו לסוג מסוים של נוסח, למרות מה שמקובל לשייכו לנוסח המתקרא "ספרד" ואשר מקורו בנוסח האר"י. יש סידורים שנוסח זה מופיע כבר מתקופת הגאונים (נוסח סידור רב סעדיה גאון למשל). גם הרמב"ם מביא נוסח זה בנוסח התפילה הנדפס בסוף הלכות אהבה.

למרות חוסר הבהירות, בדורות האחרונים התחדד יותר ויותר ההבדל כי בנוסח אשכנז מדלגים על תוספת הגאולה והמשיח בקדיש, ובנוסח ספרד המיוחס לאר"י מוסיפים זאת. האר"י, שחי בצפת בתקופה המקבילה לגירוש ספרד, תקופה של התעוררות משיחית גדולה, הרים בכתביו את הציפייה למשיח ואת התלות של התגלות ה' והתגדלותו באמצעות ביאתו.

ייתכן שתוספות אלה על הקדיש, אשר לא התקבלו בכל הנוסחים ובכל העדות ואף גרמו למחלוקות במשך שנים, כרוכים באותה מחלוקת ישנה: האם גדלותו של ה' תלויה בשיבת עם ישראל לארצו, בתחיית המתים ובבניין ירושלים, או שמא אין גדלותו תלויה בכך? ואם כן, האם ראוי להזכיר זאת בקדיש?

ייתכן שכך הלך והתפשט המנהג להכניס לקדיש את הנושאים הללו, אם באופן מקוצר (ויצמח פורקניה) ואם באופן ארוך ומפורט יותר (בקדיש הגדול).

ש"י עגנון כותב:

"ועושים מריבה על ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה, ויש מהם מוסיפין ויקרב קץ משיחיה. רבוננו של עולם שלח לנו את המשיח ובלבד שניפטר מזה" (ש"י עגנון, אורח נטה ללון, עמ' 95).

הוויכוחים המרים על אופן ביאת המשיח ועל השפעתו על גדלות ה' נמשכים כבר אלפיים שנה. כך או כך, נמשיך להתפלל כי הגאולה השלמה והחולת ומתגלה תגדל ותקדש את שמו יתברך.

רחל שפירא

מדריכה פדגוגית בהתמחות למתמטיקה

פרשת עקב

"והיה עקב תשמעון את המשפטים..."

פרשת עקב. למרות זאת שני הפסוקים שייכים לפרשות אחרות.

בפירוש העמק דבר של הנצי"ב יש הסבר לשאלה האחרונה. הנצי"ב מסביר שעד סוף פרשת ואתחנן משה רבנו מתייחס למצוות של ארץ ישראל. אבל מפרשת עקב מתחילה מצוות כלליות הנוגעות בכל הזמנים. וכך כותב: "עוד משה רבינו מדבר בתחילת ביאתם לארץ ישראל [...] אבל פרשה זו יש לנו ללמוד ממנה להתנהג תמיד אפילו בעת שאין אנחנו בשוב ארץ ישראל".

כלומר שלפי הנצי"ב המילה עקב באה להגדיר הנהגה אישית המקשרת תמיד בין עולם המעשה ושמירת המצוות. במילים אחרות, קיימות מדרגות שונות בשמירת המצוות:

1. רמה של שמירת המצוות בארץ ישראל;
2. רמה של שמירת המצוות לפי רשימת השולחן ערוך;
3. בכל מעשה, בכל תכלית בחיים ובכל ניסיון אני מנסה להבין מה הן המצוות הקשורות למעשה ומה דורש ממני ה';
4. ניתן לחדש שלפי דברי הנצי"ב הביטוי "דש בעקבותיו" אינו מתייחס רק למצוות שאני רגיל בהן אלה למעשה של כל יום, שבכל מעשה אני מייחס את המצווה המתאימה לה כך שאני מקים "בכל דרכך דעהו".

שיראל פיניש

סטודנטית בהתמחות למתמטיקה

אומר רש"י: "את המצוות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון". נדמה שקשה לפרש את המילה עקב כ"בעקביו" כמו שדרשו. שפתי חכמים מסבירים:

כי עקב המורה על סוף ותכלית יבא רק אחר פעל או מעשה שהיה לפניו. למה לא אמר והיה עקב אשר שמעת את המשפטים וגו'. לכן רש"י מפרש אם תשמעון גם את המצוות שאדם דש בעקביו.

פירוש שפתי חכמים לא עונה לשאלות הבאות:

1. מה ההבדל בין הפסוק של קריאת שמע: "והיה אם שמוע תשמעון את מצוותיו"? נראה אותו ציווי. אם המשמעות של המילה "עקב" מורה על תכלית אחר פעל, כי אז אחד מהפסוקים מיותרים חס ושלום. לכן קיימת חלוקה בין מצוות שאני עושה בלי לתת דעת ומצווה שאני מתרכז לעשותם;
2. למה לחלק את המצוות בין דש בעקביו ולא דש בעקביו? האם יש הבדל אם אני מתכוון ומתרכז במעשה שלי או לא?
3. יתרה מזו, אנו יודעים שחלוקת הפרשיות נעשתה על ידי רבותינו (לעומת החלוקה לפרקים שמקורה חיצונית ליהדות). הפסוק האחרון של הפרשה הקודמת הוא: "ושמרת את המצווה ואת החוקים ואת המשפטים אשר אני מצוהך היום לעשותם". הפסוק נראה באותו נושא כמו הפסוק הראשון של

במעגלי העם היהודי

תנועת ההתיישבות אמנה

ברוריה מכמן

תנועת אמנה היא תנועת התיישבות הפועלת בעיקר להקמת יישובים חדשים ולפיתוח יישובים קיימים. התנועה נוסדה בשנת תשל"ח במטרה ליישב את שטחי יהודה, שומרון, חבל עזה, הגולן, הגליל והנגב. היא חרטה על דגלה את יישוב שטחי ההר, עתודת השטח היחידה של עם ישראל בארצו, נוכח הגידול הצפוי באוכלוסייה והצפיפות בשפלה ובמישור החוף, והקימה עד כה כמאה יישובים.

תנועת אמנה פונה לכלל ישראל וביישוביה ניתן למצוא מגוון רחב של אוכלוסייה מרקעים שונים ומכל שכבות הגיל: צברים, עולים חדשים וותיקים, צעירים ומבוגרים, חילונים וחרדים. עם השנים יצרה תנועת אמנה מסגרת משותפת לדתיים ולחילוניים המעניקים לילדיהם חינוך יהודי.

רוב יישובי אמנה הם כפריים ומתגוררות בהם עד 200 משפחות, אך יש גם יישובים גדולים שבהם מתגוררות מאות רבות של משפחות.

פעולות התנועה שונות ומגוונות ועוסקות בצרכים שונים הנדרשים בכל הקשור ליישובים:

הקמת יישובים: הכנת תכניות התיישבות ודאגה להגשמתם על פי התנאים הפוליטיים.

הקמת גרעין התיישבות: עידוד קבוצות להתארגן לגרעיני התיישבות. היא מגבשת אותם חברתית וארגונית, ומלווה אותם עד לעלייה ליישוב ואחריה.

ליווי היישובים: התנועה מלווה את היישובים עד להכשרתם לניהול עצמי, תוך סיוע בקשרים עם הגורמים השונים, ובפיתוח חיים חברתיים ארגוניים וכלכליים.

קליטת עלייה: אמנה מעודדת את יישוביה להתגייס למשימה הלאומית של קליטת עולים מכל התפוצות, באמצעות סיוע בהכנת מסגרות קליטה, השגת סיוע כספי, טיפול חברתי ועוד.

הפניית הציבור להתיישבות: הגברת המודעות הציבורית לחשיבות ההתיישבות ביש"ע על ידי הסברה, פרסום ושידוק. מחלקת בנייה: באמצעות חברת הבת של אמנה, "בנייני בר אמנה", היא מקימה פרויקטים של בנייה ביישוביה. הקו המנחה בפעילות הבנייה הוא בית ברמה איכותית אך לא ראוותנית, במחיר סביר ובהתאמה לצורכי המשתכנים.

מקורות

• אתר אמנה: <http://www.amana.co.il/>